

LENA MARANDER-EKLUND & EERIKA KOSKINEN-KOIVISTO

Ett vanligt liv. Berättelser om kvinnligt arbete och hemmafruliv i det efterkrigstida Finland

Inledning

I denna artikel diskuterar vi minnet av kvinnors förvärvsarbete och hemmafrutillvaro i det efterkrigstida Finland med hjälp av begreppen vanlighet och generationsberättelse. Vi frågar oss hur det vanliga livet tedde sig för unga kvinnor då och huruvida det går att tala om en generationsberättelse när vi studerar hur kvinnorna i vårt material berättar om sina erfarenheter gällande förvärvsliv och om hemmafruskap. I den finländska forskningen framkommer att denna tid kännetecknades av ambivalens gällande normer kring gifta kvinnors relation till arbete. Dels handlade det om att fanns en hög andel kvinnor i förvärvslivet, och att förvärvsarbete sågs som en normalitet åtminstone efter småbarnstiden. Dels uppfattades hemmet, med en hemmavarande mamma, som samhällets kärna (Julkunen 1999:87; Satka 1993:58ff). Vi tar vår utgångspunkt i denna ambivalens. De kvinnor vars erfarenheter vi studerat tillhör åldersmässigt samma generation men har ändå i hög grad olika erfarenheter och relation till arbete. Våra informanter upplever sina liv som ”vanliga” trots att de gestaltades på relativt olika sätt.

Lenas material utgår från studien *Att vara hemma och fru. En studie av kvinnligt liv i 1950-talets Finland* (Marander-Eklund 2014). Syftet med denna studie är att undersöka hur gestaltningar av hemmafruns erfarenheter på 1950-talet tar sig uttryck och hur dessa formades av samtida normerande ideal. Materialet består bland annat av levnadsberättelser, som

svar på Institutet för kvinnoforskning upprop ”Berätta om ditt kvinnoliv” (1996) och intervjuer som Lena själv gjorde år 2010 och 2011 med kvinnor – här med fingerade namn – som var unga på 1950-talet¹. Lenas informanter representerar en urban, borgerlig, ofta utbildad medelklass. Eerikas material härrör från hennes doktorsavhandling *A Greasy-Skinned Worker – Gender, Class and Work in the 20th-Century Life Story of a Female Labourer* (Koskinen-Koivisto 2013). I avhandlingen studerar hon en arbetande kvinnas levnadsberättelse i relation till arbete, klass och genus – kvinnan, Elsa, i fråga är också Eerikas farmor². Elsa arbetade på fabrik från och med krigsåren innan hon gifte sig med en arbetare 1948 och efter det var hon hemma och skötte om barnen. När barnen blev större återgick hon till fabriksarbetet på heltid, men samtidigt skötte hon även hushållet. Hennes make hade önskat att hon hade stannat hemma. I sitt berättande fokuserar hon på att berätta om sina erfarenheter av arbete och fritid och berättar väldigt lite om livet hemma med barnen.

Vi har med andra ord studerat kvinnligt liv i det efterkrigstida Finland i relation till arbete sett ur två olika synvinklar. Eerika har studerat kvinnligt fabriksarbete och Lena kvinnor som varit hemmafruar och sålunda inte deltagit i förvärvslivet under samma period. Eerika intervjuar sin farmor medan Lena har intervjuat kvinnor i sin egen mammas generation. Att vi som forskare representerar olika generationer

påverkar naturligtvis våra analyser i viss grad. Att intervju sin egen farmor innebär en närhet och ett känslomässigt engagemang, samtidigt som det liv som återberättas ligger tidsmässigt utanför ens egna upplevelser. I Lenas fall då intervjuerna rörde hennes mammas generation handlar det om att försöka förstå de livsval och normer som gällde då. Trots att våra utgångspunkter var olika gällande generation finns i bådas material ett gemensamt drag, nämligen att våra informanter önskar få oss att förstå hur livet tedde sig för unga kvinnor under efterkrigstiden. Dessutom finns det en annan gemensam nämnare, nämligen förväntningen på kvinnligt förvärvsarbete under denna tid – en förväntning som kan ställas i relation till idealen om den hemmavarande mamman (Julkuinen 1999:87; Satka 1993:58ff). Frågan är då om det som är gemensamt i vårt material räcker för att kunna tala om en generationsberättelse.

Syftet med denna artikel är att studera erfarenhetsmaterial gällande kvinnligt liv i relation till förvärvsarbete och hemmafruskap under efterkrigstiden i Finland. Vi kommer att fokusera på dialogen mellan individuella mikroberättelser och samhällets makroberättelser samt på begreppen generationsberättelse och vanlighet. Vi studerar relationen mellan berättelsen och det vardagliga livet genom begreppet vanlighet. Vanlighet kan förstås som det vardagliga, rutinmässiga och det bekanta. Samtidigt innebär det en illusion som bygger på spänningen mellan uppfattningen av det normala och det vanliga (Soronen 2011: 10ff). I vårt fall använder vi begreppet vanlighet utgående från våra informanternas egen synvinkel, att de själva uppfattade sina erfarenheter som vanliga och normala. Med mikroberättelser avser vi erfarenhetsbaserade individuella utsagor; återgivna händelser med en tidsmässig aspekt och ett orsakssamband (Arvidsson 1996). Med makroberättelse avser vi den samhälleliga och kulturella kontext som omtalar hur livet gestaltades för människor, specifikt kvinnor i och utanför arbetslivet, under denna tid. Ett sätt att studera den samhälleliga och kulturella kontexten är att relatera till statistiska uppgifter och forskning för att ge ett samband för det levda livet (jfr Johansson 2005: 359). Att studera en makroberättelse

innebär inte en enkel ekvation mellan livet och berättelsen om det. Snarare handlar det om så som Birgitta Svensson uttrycker det: "Livet levs såväl rumsligt som tidsligt och de hänger oskiljaktigt samman" (Svensson 2011: 36). Samtidigt bör man hålla i minnet att också en makroberättelse innebär en tolkning från forskarens sida – en efterhandskonstruktion. En makroberättelse, menar vi, kan användas till att studera samhällets normer. För att förstå vanligheten bör berättelserna om det relateras till normativa förlagor som begränsar och ger förutsättningar för livet under ifrågavarande tid (Nylund Skog 2012: 10). En norm kan definieras som en regel eller rättesnöre, som man rättar sig efter i sitt handlande. Därmed kan normerna också vara ett sätt att förklara hur människor väljer sina handlingar. De påverkar oss på olika sätt så att vi endera anpassar oss enligt dem eller gör motstånd mot dem. Om normer inte följs leder det till sanktioner, vilket innebär att människor måste väga för- och nackdelar mot varandra (Baier & Svensson 2009: 33ff). Normerna gav kvinnorna under efterkrigstiden tid olika handlingsmöjligheter i relation till förvärvsarbete.

Artikeln har följande uppbyggnad: Vi inleder med ett avsnitt där vi problematiserar generationsberättelsen som begrepp. Efter det analyserar vi det som kännetecknar "vanligheten" på makronivå. I detta avsnitt presenterar vi den samhälleliga och kulturella kontexten gällande kvinnligt förvärvsliv kontra hemmafruskap. Efter detta analyserar vi "vanligheten" i kvinnornas berättade erfarenheter på tre plan. Först lyfter vi fram "alla-berättelser" – berättelser som för fram att "alla" i kvinnornas näromgivning levde och upplevde förvärvslivet eller livet som hemmafru på likartat sätt. För det andra analyserar vi "kollisionsberättelser" som innebär att kvinnornas normer och sätt att leva ifrågasätts. För det tredje undersöker vi "andrahandsberättelser", berättelser om andra som synliggör och exemplifierar rådande normer. Dessa berättelser analyseras med utgångspunkt i en dialog med makroberättelserna. Till slut återgår vi till frågan om generationsberättelsen som ett sätt att lyfta fram det gemensamma i den på en samhälle-

lig makronivå. Vi använder oss av, eventuellt, mindre etablerade termer gällande berättandet som ett sätt att lyfta fram skillnader och likheter i både det faktiska livet som i gestaltningar av det. Detta är mycket medvetet från vår sida. En sista reflektion innan vi kommer igång med själva temat gäller en avgränsning. Vårt material säger ingenting om hurdant livet var för ensamstående mammor, änkor, frånskilda eller icke-gifta, vuxna kvinnor under denna tid. Dessa grupper av kvinnor och deras relation till förvärvsliv och omgivande normer borde studeras. Kring dem råder en tystnad eftersom samhället definierar vilken berättelse som blir dominerande. I Finland rådde länge en konsensus om att kvinnor här "alltid" har arbetat, vilket är något som forskningen först på senare på tid börjat ifrågasätta (Haavio-Mannila 1984: 49; Satka 1993:58ff). Detta gjorde bland annat att hemmafruarnas erfarenheter åsidosattes.

Vad är en generationsberättelse?

Inom kulturvetenskapen har generationsbegreppet uppfattats som en vit fläck. Enligt etnologen Lena Gerholm är generation som kategori en "viktig byggsten i de verklighetskonstruerande processer som pågår på samhällets offentliga arena" (Gerholm 1993: 111). Hon gör skillnad mellan generation som erfarenhet och generation som konstruktion. Generation som erfarenhet är en realitet i form av ålderskohorter, att människor lever sina liv samtidigt. Frågan är hur lik man blir av att födas ungefär vid samma tillfälle och av att utsättas för samma tidsanda. Enligt Gerholm är frågan omöjlig att besvara men hon menar ändå att det innebär att man har generationskamrater som man kan känna en viss samhörighet med. Samtidigheten kan innebära likhet men den behöver inte göra det. Generation som konstruktion innebär en tolkning av inbördes likhet på basis av samtidigheten. Generation hänvisar här till en operationell nivå där likhet betecknar annat än en gemensam födelsetid (Gerholm 1993: 113–120).

Sociologen J.P. Roos gör i Suomalainen elämä (1987) en indelning i finländsk generationstillhörighet utgående från ett levnadshistoriskt

material insamlat på 1980-talet. Han påpekar att det levnadsskede – ungdomstid, medelålder eller ålderdom – man befinner sig i är en central variabel förutom begreppet generation. I materialet hittar han följande generationstillhörigheter: generationen som upplevt kriget och brist, återuppbyggnadsgenerationen (födda 1925–1939), förändringsgenerationen (födda på 1940-talet) och förortsgenerationen (födda på 1950-talet) (Roos 1987: 48–59). Sagespersonerna i vårt material är födda på 1920- och 30-talen och skulle, i enlighet med Roos' indelning, tillhöra återuppbyggnadsgenerationen. Men frågan är då om det räcker att personer är födda under samma tidsperiod i samma land för att de ska uppleva en generationstillhörighet. Enligt sociologen Semi Purhonen finns en fara i att tro att människor i en viss åldergrupp har gemensamma erfarenheter. Generationsbegreppet är enligt honom inte monolitiskt och entydigt. I ett statiskt samhälle kan en upplevelse gälla hela åldersgruppen, men ett föränderligt samhälle bör grupperas i flera delar. Han menar också att generationsbegreppet är elitistiskt, en referensram utgående från de intellektuella människornas synsätt. Detta innebär att tanken om en viss generation uttrycks av de som är i frontlinjen, och ger motsatsen "de andra" eller massan (Purhonen 2008: 14–17). I samband med studiet av efterkrigstiden och 1950-talet bör påpekas att Finland inte på något sätt var enhetligt under denna tid. Enligt Veijo Hietala genomgick landet en traumatiserande identitetskris under 1950-talet som berodde på att landet urbaniserades och industrialiserades väldigt snabbt. Detta gjorde att det, under krigsåren tillfälligt, enhetliga "finska folket" splittrades i motsatta arenor såsom bland annat höger/vänster, arbetsgivare/arbetstagare, landsbygd/stad och ungdomskultur/de äldre (Hietala 1992: 8–9). Livet var alltså relativt olika för människor beroende på inkomstskillnader, klasstillhörighet, boendenivå och boendeort.

Enligt Lena Gerholm fungerar människor i en och samma tid, men hon menar också att de "bär på helt skilda inre samtider" (Gerholm 1993: 115). Samtiden – den inre tiden – förstår hon som ett upplevelsenära begrepp. Genera-

tionen är däremot upplevelsefjärran. Man kan leva samtidigt men ha olika samtider (Gerholm 1993: 116). Har kvinnorna i våra material så mycket gemensamt att man kan tala om att deras erfarenheter i berättelsens form består av samtidigheter eller är de endast samtida?

Det vanliga livet – Makroberättelsen om förvärvsarbete kvinnor och hemmafruar i det efterkrigstida Finland

Hur såg då det vanliga livet ut för en ung kvinna i relation till förvärvsarbete och hemmafruskap på 1950-talet? Vi försöker konstruera detta ”vanliga” liv genom att studera statistik och forskning som handlar om hur samhället tedde sig under denna tid. Ett samhälle är alltid mångfacetterat, så också det efterkrigstida Finland, men vi försöker ändå skapa en bild av det trots att det innebär en stor förenkling³. De uppgifter som här är av intresse, förutom frekvensen av kvinnligt förvärvsarbete och antalet hemmafruar i relation till arbetsmarknadens behov, är genomsnittsalder då äktenskap ingicks, antal barn som föddes, utbildning, levnadsstandard, samt andelen av befolkningen som under denna tid bodde på landsbygden respektive i städer. Ett allmänt drag i det efterkrigstida Finland är att det karaktäriserades av återuppbyggnad och en stark framtidstro trots att det var brist på resurser och många familjer hade sorg efter stupade i kriget. Tiden karaktäriserades av ett energiskt byggande för framtiden, samtidigt som bostadsbristen var stor (Nikula 1993: 136f). Tiden omtalas också som en ambivalent, spännande men också en traumatisk tid (Holmila 2008: 1ff).

1950-talet karaktäriserades utöver en satsning på utbildning och industrialisering, också av urbanisering – att befolkningen flyttade från landsbygden till städer och förorter (Suomi 1992: 170ff). Landet var i hög utsträckning agrart. År 1950 bodde knappa 68 procent på landsbygden och ca 25 procent i städerna. Medelklassen hade liten utbredning (Haapala 1993: 10). Tiden utmärktes också av stora regionala skillnader vad gäller levnadsstandard och södra Finland, speciellt Nyland, var mera utvecklat än resten av Finland (Valkonen 1984: 209ff). Samtidigt

som samhället utvecklades fanns en knapphet gällande konsumtion. Trots denna knapphet karaktäriseras 1950-talet av en ansenlig ekonomisk tillväxt. Både importen och exporten av varor mångdubblades på tio år både i värde och i volym. Lönerna steg och antalet arbetsplatser blev flera. Allt detta innebar att levnadsstandarden höjdes (Dahmén 1963: 137ff).

Efterkrigstiden och 1950-talet karaktäriserades av att många äktenskap ingicks, 40 000 årligen, och stora kullar av barn föddes (Valkonen 1984: 20). Åldern för ingående av äktenskap sjönk under perioden 1930–60. Medianåldern för ingående av äktenskap var för kvinnor under 1950-talet 23 år och för männen del 25 år. Benägenheten att gifta sig steg (Lindgren & Ritamies 1994: 110). Enligt historikern Henrik Meinander ingicks många äktenskap antagligen i stundens infall vilket också ledde till en ökande skilsmäsofrekvens samtidigt som just de äktenskap som ingicks strax efter kriget ledde till dessa stora kullar av barn (Meinander 1999: 306). Han menar att efterkrigstidens babyboom hänger ihop med att nativiteten ökade redan under 1930-talet och på så sätt korrelerade med uppsvinget i landets ekonomiska situation. Detta resulterade i att nativiteten i Finland under några år strax efter kriget var den högsta i hela Europa. Åren 1946–1949 föddes över 100 000 barn per år. År 1947 och 1948 var rekordår gällande antal födda barn, medan födelsetalet i början av 1950-talet hastigt minskade (Notkola 1994: 65ff; Suomen taloushistoria 1984: 45).

Forskaren i socialt arbete, Mirja Satka (1993), anser att Finlands befolkningsfråga inte endast var ett resultat av kriget. Redan år 1934 diskuterade man politiska åtgärder för att trygga befolkningstillväxten. När sedan kriget bröt ut fick denna diskussion en annan tyngd och en moralisk dimension. Att ersätta det manna-bortfall som kriget förde med sig var en central fråga. Men det var också fråga om att stärka befolkningens moraliska ryggrad, att skapa en ideologi som stödde befolkningstillväxten. På individplan handlade det om att tala för betydelsen av ett varmt hem, en lycklig familj och en älskande mor som ett sätt att stärka positiva framtidsutsikter men också för att öka

stridsviljan (Satka 1993: 57ff). Babyboomen kom ändå mera att bero på ansamlingen av en generation som på en gång skaffade barn efter krigsåren snarare än som ett resultat av denna kampanj (Jallinoja 1984: 66f).

Under 1950-talet var kvinnornas duglighet som samhällsmedborgare knuten till deras roll som mödrar och husmödrar snarare än till yrkesutbildning. Samtidigt kännetecknas 1950-talet av ett intresse för utbildning. Det var ett sätt att säkerställa en trygg framtid, särskilt ur ett manligt perspektiv eftersom mannen skulle komma att försörja sin familj. Männens samhällsduglighet låg i att skaffa sig ett arbete som gav dem regelbunden inkomst (Rautakilpi 2003: 216; Jauhiainen 1998: 32). Samtidigt sågs det i det efterkrigstida Finland som kvinnans skyldighet att utbilda sig, men först ibland efter att hon gjort sin plikt som uppfostrare (Satka 1993: 61). Till kvinnors utbildning hörde ofta utbildning i huslig ekonomi (Ollila 1990: 316; Kaarninen 1995: 73). Under efterkrigstiden var satsningen på yrkesskolor av nöden på grund av den stora efterfrågan från krigersättningsindustrin. På 1940- och 50-talen strävades det efter en möjlighet till utbildning för alla samhällsklasser och regioner (Lampinen 2000: 46ff). Även tidigare hade flickor från olika samhällsklasser uppmuntrats till studier (Kaarninen 1995). Yrkes som uppfattades som möjliga för kvinnor återfanns inom hälso- och sjukvård, barnavård och barnafostran, hantverksindustri, inom hushåll och storkök, lantbruk samt inom den merkantila branschen. De yrken som rekommenderas var sådana där arbetstillfällen fanns också för unga kvinnor som endast avlagt folkskola (Samooja 1956: 33ff).

Antalet förvärvsarbetande kvinnor steg mellan år 1930 och 1950 och gällde även gifta kvinnor (Hytönen & Koskinen-Koivisto 2011: 9). På 1940-talet låg antalet kvinnor på 43 procent av den yrkesverksamma befolkningen (*Naisten asemaa* 1970: 34). Andra världskriget anges som en vändpunkt gällande kvinnligt förvärvsarbete i Finland (Hytönen & Koskinen-Koivisto 2011: 10). Under krigsåren behövdes kvinnornas arbetsinsats inom olika områden. Det var fråga om insatser för att ersätta män-

nen, som hade förflyttats till krigstjänst, inom jordbruk, industri och handel (Satka 1993: 63). Frivilliga arbetsinsatser organiserades av kvinnoföreningar och under krigsåren infördes ett obligatorium för alla i åldern mellan 15 och 65 att arbeta. Kvinnorna fick lära sig nya yrken och arbetade på byggen och i gruvor, som busschaufförer och som läkare (Sysiharju 1997: 54ff, Kallioniemi 2003: 125ff). Efter krigsåren var det meningen att männen skulle få tillbaka ”sitt” arbete (Suonoja 1992: 383). Samtidigt som kvinnorna fick gott självförtroende gällande sin arbetsförmåga genom insatser i arbetslivet under krigsåren, var det ändå fråga om ett av kriget framtingat undantag (Satka 1993: 90). Kvinnorna sågs som en arbetskraftsreserv med hem och hushåll som primärt ansvarsområde, och först i andra hand som ersättare för det arbetskraftsbortfall som männens deltagande i kriget innebar (Suonoja 1992: 385). Kvinnornas ökade plats i yrkeslivet berodde på större efterfrågan av arbetskraft. Men också förändrade värderingar har angetts som orsak till de finländska kvinnornas höga frekvens i förvärvslivet. De goda erfarenheterna av förvärvsarbete under krigsåren gjorde att kvinnorna i allt högre utsträckning sökte sig till arbetslivet. Detta innebar att kvinnans andel i yrkeslivet snarare ökade än minskade efter kriget, vilket det gjorde i många andra västeuropeiska länder (Jallinoja 1985: 251). Kvinnornas andel i arbetslivet hölls kring 40 procent mellan åren 1950 och 1960 med en liten minskning i slutet av decenniet vilket kan förklaras bero på nya sätt att definiera arbete och på emigrationen till Sverige (Degerman 1965: 6ff).

I ett kommittébetänkande om kvinnans plats i samhället framkommer att Finland hade en hög andel gifta kvinnor i arbetslivet i början av 1960-talet. I en europeisk jämförelse kommer Finland på åttonde plats med dryga 30 procent förvärvsarbetande kvinnor som enda väststat tillsammans med Österrike (*Naisten asemaa* 1970: 38). Förvärvsarbete var bland kvinnor här med andra ord relativt vanligt. Kvinnornas inträde på arbetsmarknaden skedde på olika sätt med olika bakomliggande motiv i de olika klasserna. De mindre bemedlade kvinnorna sökte sig till fabriksarbete eller pigtjänst

främst på grund av ett ekonomiskt tvång. Däremot blev de mera välbeställda kvinnorna snarast blev lockade in i arbetslivet genom erbjudanden från arbetsgivarhåll, främst inom tjänstemannayrken (Lähteenmäki 1995: 25f). Den växande industrin behövde arbetskraft och kvinnorna utgjorde en billig arbetskraft (Jallinoja 1979: 24). År 1950 var 45 procent av de yrkesverksamma kvinnorna i Finland gifta. Familjen var fortfarande ofta ett hinder för gifta kvinnor att söka sig arbete utanför hemmet (Anttila & Räsänen 1987: 58f). Tanken var att kvinnan skulle klara av att kombinera förvärvsarbete och moderskap samtidigt som detta blev omsatt i praktiken som en del av finländsk genusordning först på 1960-talet (Julkunen 1999: 87). Parallellt fanns också en tanke om att kvinnorna efter krigsåren skulle återgå till hemmets härd med moderskap som huvudsyssla (Satka 1994: 93; Ollila 1990: 338).

Samtidigt som förvärvsarbete var både vanligt och accepterat framkommer i Finlands officiella statistik att antalet husmödrar och andra kvinnor som endast utförde husligt arbete i hemmet var drygt en halv miljon år 1950. Av husmödrarna eller hemmafruarna var cirka 130 000 stadsbor, cirka 40 000 bosatta i köpingar och knappa 250 000 jordbrukarhustrur eller hemmafruar som bodde på landsbygden. De övriga cirka 160 000 var kvinnliga familjemedlemmar som inte var hemmafruar eller husmödrar (*Statistisk årsbok* för Finland 1955: 43). Här görs alltså ingen skillnad mellan fysiskt arbetande kvinnliga jordbrukare och hemmafruar med eventuellt tjänstefolk (jfr Vattula 1981: 52f). Det blir alltså missvisande att inkludera jordbrukarhustrurna i andelen kvinnor utanför förvärvslivet. De statistiska uppgifterna från denna tid är i viss utsträckning motsägelsefulla beroende på olika beräkningsgrunder. Ändå ger de statistiska uppgifterna en fingervisning om att andelen kvinnor utanför den officiellt förvärvsarbetande befolkningen var relativt stor i början av 1950-talet. Ca 15 procent av populationen var hemmafruar/hemmamammor år 1950 (Haavio-Mannila 1968: 49; Haapala 1993: 14). Antalet hemmafruar år 1950 var mellan 130 000 och 500 000 (av totalt 4 miljoner invånare) eller 15 procent av popula-

tionen samtidigt som en hemmafrutillvaro på heltid började bli allt mera sällsynt. År 1967 var 384 000 kvinnor helt utanför arbetsmarknaden (*Naisten asemaa* 1970: 124). Statistiken visar att mellan år 1952 och 1963 ökade andelen gifta kvinnor i arbetslivet nästan med det dubbla (Haavio-Mannila 1968: 56f). Samtidigt kunde kvinnor i samband med att de ingick äktenskap avskedas. Detta gällde speciellt inom handeln, försäkringsbolag och banker samt vissa statliga bolag. Vissa bolag som före kriget inte accepterade gifta kvinnor på sina lönelistor ändrade sin inställning under krigsåren (Suonoja 1992: 385). I undersökningen *Ansioyö ja perheenemäntä* [Förvärvsarbete och husmodern] från år 1956, utförd av Hushållscentralen i Finland, framkommer att knappt dryga hälften av de gifta kvinnorna i Finland var hemmafruar år 1950. Undersökningen ville hitta orsaker till gifta kvinnors förvärvsarbete (Salomaa 1956:5). Att en sådan fråga ställdes i mitten av 1950-talet tyder på att en hemmavarande mamma uppfattades som det normala och att kvinnligt förvärvsarbete utmanade denna norm.

Mikroberättelser

Alla-berättelser

Edith och Lena sitter i Ediths kök och tittar i fotoalbum från tiden då hon var en ung husstru och mamma. De bläddrar i albumen och diskuterar hur det var att vara hemmafru på 1950-talet. Edith pekar på en bild som är tagen i samband med firandet av första maj i början av 1950-talet. På bilden poserar leende män och kvinnor som bär studentmössor, och framför sig har de barn i olika åldrar. Edith konstaterar att såväl hon som hennes väninnor hade någon form av examen och menar att de representerade en ny syn på utbildning. Inspirerad av fotografiet följer följande diskussion:

Edith: Det slog mig plötsligt att vi var ett sånt här sällskap och vi fick ju barn stup i ett, stup i ett, vi var alla i den åldern. Och du ser vi var alla kvinnor var utbildade och en massa, men alla var hemma med sina barn.

Lena: Så alla män var ingenjörer?

Edith: Jo.

Mor på promenad med sitt barn i Åbo första maj 1957. Foto: SLS.

Lena: Och alla kvinnorna var utbildade?

Edith: Jo.

Det ter sig som om det här var något som blev uppenbart för henne i intervjusituationen. Hennes tonfall i uttalandet är aningen vemodigt, det är som om drömmen om utbildning gick att realisera medan det som utbildningen i princip skulle leda fram till, ett yrkesliv, förblev en dröm på grund av att kvinnorna behövdes hemma för att ta hand om barnen.

Av Ediths berättelse framgår att "alla" kvinnor var utbildade och "alla" var hemmafruar. Ställs detta uttalande, mikroberättelsen, i dia-

log med till makroberättelsen om gifta kvinnors situation på 1950-talet, framkommer att inte alls "alla" var hemmafruar. Men enligt Ediths uppfattning utgående från hennes referensram, som bestod av en borgerlig medelklassmiljö med högutbildade makar, var det så. I intervjun med Linnea framkommer också ett liknande uttryck. Här diskuteras vikten av umgänget med andra mammor dagtid. Linnea för fram vikten av denna vuxenkontakt och konstaterar: "Allas män var på jobb hela dagen och det var roligt för då hade man andningspaus under dagen så var det roligt att träffas och prata". Både för Edith och Linnea var detta

Elsas mamma, Elsas dotter och Elsa tvättar vid sjön. 1950-tal. Elsa Koskinens familjealbum.

en normalitet – det var vanligt – och ett uttryck för anpassning till normen om att stanna hemma. Kvinnorna i Lenas material framställer hemmafruns tillvaro som något självklart och naturligt samt som ett uttryck för ett självständigt val, men hemmafrutillvaron omtalas även som ett tvång på grund av praktiska omständigheter. Det har att göra med att det inte fanns en utbredd allmän barnomsorg, och att barnskötseln och hushållsuppgifterna var tidskrävande. Samtidigt måste vi komma ihåg att Lena specifikt letat efter dylika påståenden i materialet. De kvinnor som inte anpassade sig till hemmafruidealet kommer inte till tals i undersökningen.

I Eerikas undersökning berättar hennes informant Elsa så här om hur det gick till när hon sökte sig ut i förvärvsarbetet:

Och, ja, tänk nu att, pengar behövdes och jag hade svårt att vara ensam. Och jag talade om att jag går till Tuomarniemi [ett skogsinstitut] för att fråga om arbete. Nå han [maken] förbjöd det då på skarpen, att dit går du inte. Jag talade

en gång inte om det, men det var en gång som de hade några kurser och deras fruar fick gå på jobb. Så jag tänkte att när min man läser, gjorde det hela tiden. Nå jag går jag, jag gick till ingenjören och jag sa, jag presenterade mig och sa att jag har tänkt att, och hört att sådana mäns hustrur får gå på jobb, vars män studerar och eller går på kurs. Att skulle jag ha nån chans. Nå, han sa meddetsamma att ja. Jag fick jobb och sen talade vi inte om saken, när jag tog mod till mig och gick (Elsa Koskinen 8/12 s. 2).⁴

I detta citat används inte begreppet alla utan i stället ”sådana mäns hustrur”. Hon identifierade sig med de kvinnor som bad om arbete och som också fick det i denna specifika situation. För henne var detta det vanliga, att vara likadan som andras hustrur. Intressant i citatet är också relationen till normen om hemmafruskap eftersom hennes make förbjöd henne att söka sig ut i förvärvslivet. Trots det gör hon det, på samma sätt som många andra kvinnor i hennes näromgivning i fabriksmiljö. Orsaken till att bege sig ut i arbetslivet motiveras av ekonomiska skäl och en känsla av ensamhet.

Elsa understryker senare i intervjun sin yrkes-skicklighet, sin förmåga att klara av ett tungt arbete på fabriken och en identitet som arbetare. Hon var synnerligen mån om att hålla fast vid identiteten som arbetare trots att hennes man genom nya arbetsuppgifter kom att ingå i medelklassen. Intressant är också att hon inte såg värvet som hemmafru som något eftersträvansvärt, utan ville handla som de övriga kvinnorna i samhället.

Kollisionsberättelser

I det följande går vi in på exempel då den egna gemenskapen och tankevärlden kolliderar med andras (jfr Bambergs (2004) begrepp counter-narratives som kan tolkas som källor till identitetsanspråk som gör motstånd mot dominant diskurs). Elsa möter en hälsosystem som ansåg att hon ska skaffa sig barn nummer två strax efter att det första fötts. Så här berättar Elsa om hälsosystemens reaktion:

Nå sen vet du kom en sån där hälsosystem sen till kontoret, kontorsrummet, där bredvid var ett tomt rum, så där började hon, hälsosystemen hålla liksom [mottagning] varje dag en stund. Så hon kom sen och titta och sa åt mig att, nåja "börjar ni snart fundera på barn nummer två". Då sa jag, att "hör ni, att om jag ens får denna ena skött så att skulle den ens kunna gå eller springa". Nå hon bad om ursäkt, jo, så. (Elsa Koskinen 6/12, s. 15)⁵

I denna mikroberättelse använder sig Elsa av presens som ett berättartekniskt drag för att på så sätt dra in lyssnaren i händelserna. I berättelsen representerar hälsosystemen den offentliga synen gällande Finlands befolkningspolitik, det vill säga makroberättelsen. På ett befolkningspolitiskt, samhälleligt plan var en ökad nativitet viktig under efterkrigstiden. Befolkningsförbundets mål var en befolkning på 6 miljoner med fyra, helst sex barn i familjerna. Att skaffa en stor familj uppfattades som en politisk handling (Nätkin 1997: 62–82). Den rekommenderade sexbarnspolicyn blev dock inte verklighet. Som ett led i kampanjen för stora familjer försökte man inverka på kvinnors reproduktiva beteende genom att utmåla moderskapet som kvinnans mest centrala

uppgift. Införandet av mors dag som allmän flaggdag 1947 innebar en kulmen på kampanjen (Satka 1993, 60). Den ökade nativiteten var alltså ett politiskt mål och något som hälsosystemen för fram med sin fråga om det börjar vara dags för barn nummer två. I Elsas värld kolliderar detta befolkningspolitiska krav med hennes erfarenheter av ett arbetsdrygt liv som småbarnsmamma. Hon uttrycker med emfas att barn helst ska kunna gå eller springa innan nästa barn är på väg. Det som hälsosystemen ser som "vanligt" och önskvärt är det inte för Elsa.

Även i Lenas material framkommer kollisionsberättelser. Ett exempel på detta är när hon frågar Molly om hur det kom sig att hon började arbeta inom frivilligorganisationer. Lena frågar om det var för att få pengar eller vuxenkontakter. Hon svarar med att delge en tydligt avgränsad mikroberättelse:

När vi kom till [ort] så bodde vi på [gata] och så var det en granne där som jag kommer ihåg. Så sa hon åt mig "DU ÄR NOG EN PARASIT FÖR SAMHÄLLET"[med hög röst] så sa hon [skratt]. "När du bara är hemma". Hon var väldigt ung, eller hon studerade då. Det var kanske efter det som man började fundera att kanske man måste göra någonting [skratt] åt sitt liv [Långsammare].

I citatet kolliderar Mollys sätt att leva med en grannes som ifrågasatte hennes liv som hemmafru i samband med att samhällets värderingar förändrades. I samband med denna förändring började omgivningen ifrågasätta kvinnor som "bara" var hemma och såg dem som, i detta fall en parasit (jfr Matthews 1987:182). I Mollys värld var det vanligt att vara hemmafru, men detta sätt att leva kolliderade med en yngre generations världsbild. I berättelsen skapas ett tydligt vi och de. Denna unga studerande ansåg att Molly "bara" var hemmafru och på så sätt inte deltog i produktionen utan istället snyltade på samhället. Att bli kallad för parasit i samhället är ingen trevlig upplevelse. Trots det intygar Molly att hon inte tog det hårt. Men hon konstaterar att händelsen gav henne en tankeställare och att hon efter denna upplevelse insåg att hon borde hitta

sysselsättning utanför hemmet också eftersom hennes barn i detta skede redan var stora. Kollisionen mellan dessa två världar ledde i detta fall till ett förändrat beteende. Molly insåg att det vanliga i att vara hemmafru på heltid inte längre var ett alternativ i ett samhälle med förändrade värderingar.

Begreppet parasit hänger ihop med att omgivningen började uppfatta hemmafruar som "bara" hemmafruar. Ebba uttrycker att kravet på att kvinnorna förväntades söka sig ut i arbetslivet innebar att hon som hemmafru måste ha en "rakryggad" inställning till de nya kraven. De som fortsättningsvis önskade stanna hemma fick således utstå omgivningens kritik. Här kolliderade de olika världarna kraftigt. Det som tidigare varit en norm, att stanna hemma med barnen, som ett "rätt" sätt att leva blev, i slutet på 1960-talet, i vissa fall helt "fel" som ett resultat av samhällsutvecklingen och den ambivalenta synen på hemmafruns uppgifter och möjligheter. Jämfört med denna nya norm blev hemmafrun "bara" en hemmafru och orsaken till att hemmafrun omtalas som en parasit. Det handlar om en omvärdering av hemmafrun sett ur en annan tidsfär med andra ideal, men också om att osynliggöra ett arbete utfört av kvinnor. Hemmafruns arbete har uppfattats som ett monotont arbete utan monetär ersättning vilket har gett arbetet låg status (Oakley 1976: 79; jfr Johnson & Lloyd 2004: 7ff).

Ett annat exempel på en kollisionsberättelse är när Edith berättar att hon, när hon blev lite äldre, gärna skulle ha förvärvat arbetat. Det var svårt att få arbete och traktens unga med utbildning prioriterades vid anställning:

[...] då kommer jag ihåg att det sades att, då skulle jag ha velat gå på jobb, men då sades det till att i första hand, ortsborna, de utbildade ortsborna få jobb och inte "herrojen rouvat", [herrarnas fruar] eller såna som har högre tjänstemän. Det här gällde bruksliv, en liten fabrikskort. Jag vet inte hur det var på andra ställen. Men jag kommer ihåg att då tänkte jag, att nu är det för jäkligt också, då när man hade sluppit, nåja inom citationstecken sluppit barnen och skulle ha haft energi att göra något annat.

Ediths berättelse innehåller många element. Hon presenterar en stark längtan efter att få förvärvat arbete då hennes barn blev större, men fruarna till tjänstemännen sågs inte som önskvärd arbetskraft på bruksorten. Detta hänger samman med normen om mannen som familjeförsörjare. En tjänsteman på fabriken hade sannolikt en lön som räckte till att försörja sin hustru. I citatet framkommer att fabriksledningen inte ville anställa hemmafruar. Ändå förklarar Edith det genom begreppet herrojen rouvat som fabriksledningen antagligen inte använde. Begreppet inbegriper mycket mer än vad översättningen till svenska, herrarnas fruar, ger. Det handlar om klass, språk och politisk tillhörighet. Tjänstemännen, herrat, i detta fall representerade en svenskspråkig, borgerlig medelklass (Vuorinen 2005: 246ff). Sett ur lokalsamhällets syn innebar vanligheten den att de unga skulle få arbete medan ingenjörernas fruar skulle vara hemma. På så sätt blev hon utpekad som "den andra". Dessa två världar, tjänstemännens hustrur och de unga på orten som föredras av fabriksledningen, krockar i denna berättelse. Tjänstemännens hustrur hade en önskan att få, som Edith uttrycker "göra någonting", det vill säga vara delaktiga i arbetslivet och på så sätt vara produktiv. Denna önskan hörsammandes inte.

Även Eerikas informant Elsa talar om "herrat" och "herrojen rouvat" det vill säga tjänstemännen och deras hustrur. I detta fall talar Elsa och Edith om dessa positioner som varandras motsatser. Edith kunde vara en sådan tjänstemannafru som Elsa talar om som "den andra". På så sätt blir görs klass och klasstillhörighet i både Ediths och Elsas berättelser, men ur olika synvinklar. Det som är det vanliga för den ena parten är inte samma vanlighet för den andra.

Andrahandsberättelser

I vissa fall belyses vanligheten genom en andrahandsberättelse, det vill säga att aktören i berättelsen inte är berättaren själv utan en utomstående person som används för att exemplifiera det som vill belysas, i detta fall vanligheten. Ett exempel på detta är en anekdot om brist på kunskaper om matlagning. Samtidigt

Syjunta vid Högvalla seminarium i huslig ekonomi på 1950-talet. Foto: SLS.

som hemmafruarna förväntades vara professionella husmödrar innehade de inte alltid de förväntade kunskaperna.

Nellie berättar skrattade om historien om en nygift kvinna som försökte steka makaroner, men de blev inte mjuka hur länge hon än stekte dem. Det komiska ligger förstas i den unga kvinnans okunskap gällande matlagning eftersom "alla" vet att makaroner ska kokas. Det här är också något som framkommer i det övriga materialet. Det var ingalunda en självklarhet att de unga, nygifta kvinnorna hade tillräckliga kunskaper om matlagning. De var helt enkelt inte förberedda på de husmoderliga uppgifter som förväntades av dem. Detta gäller speciellt de berättelserna som gestaltar en urban högborgerlighet där hushållsarbetet i hög utsträckning sköttes av tjänstefolk. Detta hade sin grund i att när kvinnorna var unga hade de inte behövt delta i hushållsarbetet vilket resulterade i okunskap på området. I de fall kvinnan själv lagade mat, något som hon av omständigheterna var tvungen till, var det en kunskap som traderades från mor till dotter (Knuuttila 2006: 228f).

I Eerikas intervjuer framkommer också att något exemplifieras i andra hand:

Där fanns, där fanns en [kvinna] som nu redan varit död en tid. Det var en humoristisk kvinna. Hon hade ett tungt liv. Att hon visste säkert [...]. Nå, hon hade många barn och sjukdom och allt möjligt sänt och när hon kom till jobbet sen så på matrasten när alla gick hem och äta så skröt hon att hon hade en lätt lunch, [med] musikkår och orkester [skratt]. Sa hon, och sen hade hon en dotter som en som... jag vet inte hur man sku säga. Hon var på något sätt efterbliven [...]. Nå hon skröt att Leila [dottern] blev hemma för att städa tamburen. Man sa så då. Nå, så att hon skröt att på lör – vi jobbade ju alltså på lördagar. Att allt annat jobb var gjort men att blomsterarrangemangen [saknades] ännu. Nå alldeles säkert inte [var det så]. Det visste vi nog. Men vi skrattade åt hennes prat.⁶

Berättelsen handlar om en kvinna i lokalsamhället som var ensamförälder och levde ett tungt liv. Trots detta berättades det om henne hur hon frammålade en positiv, till och med skrytsam bild av sitt hem där lunchen fanns

framdukad och ackompanjerades av musik och där den förståndshandikappade dottern städade och blommorna väntade på att arrangeras. Verkligheten och vanligheten för denna kvinna var alldeles säkert något helt annat. Detta är nästan som en berättelse om ett schlaraffenland, en paradisk tillvaro långt från sjukdom och tungt arbete som för en fabriksarbetare i många fall var det vanliga. I berättelsens form, i detta fall i form av en humoristisk överdrift, kan man behandla tunga frågor som handlar om ensamförsörjare och handikapp. Att detta återges i form av andrahandsberättelser gör det lättare att tala och också skratta åt det som är tungt och svårt.

Kan man tala om en generationsberättelse?

Vi har med utgångspunkt i kvinnors minnen om förvärvsarbete och hemmafruskap under efterkrigstiden studerat vanlighet med utgångspunkt i det vi kallar mikroberättelser. Dessa mikroberättelser ställs i relation till eller i dialog med samhällets makroberättelser vilka ger kontext åt mikroberättelserna. Vanligheten för en hemmafru i våra exempel innebär att sköta om hemmet och barnen, för att senare när barnen inte krävde all tid finna en meningsfull sysselsättning. För en fabriksarbetande kvinna innebär vanligheten att sköta om hemmet, få många barn och sedan återgå till förvärvslivet så att maken kunde studera med mål att nå en bättre position i arbetslivet. Det gemensamma i dessa mikroberättelser är att kvinnorna i vårt material är mödrar och att det inte är fråga om att vara ensamförälder eller på något annat sätt utsatt.

Analysen av vanligheten i vårt material innebär att mikroberättelserna relaterar till makroberättelserna men gör det ändå på olika sätt. Både på ett mikro- och makroplan handlar det om tiden strax efter kriget, om återuppbyggnadstiden. Berättelserna handlar också om kvinnor som på något sätt relaterar till normerna om att vara hemma med barnen och/eller att förvärvsarbete, men där tar också likheterna slut. Lenas informanter hade ekonomisk möjlighet att vara hemma, talade svenska och bodde i städer och i medelklassmiljö. De levde klassmässigt

ett, för den tiden, välbärgat liv och förvärvsarbete för dem innebar inget ekonomiskt tvång. De bodde i södra Finland som under denna tid var mera utvecklat gällande levnadsstandard än resten av Finland (Valkonen 1984: 209ff). Eerikas informant sökte sig till förvärvslivet på grund av ekonomiska skäl, talade finska, och bodde på landsbygden i mellersta Finland och levde i arbetarklassmiljö. För kvinnor i hennes situation var eget förvärvade pengar dels en ekonomisk förutsättning för familjen, dels ett sätt för dem att få en yrkesidentitet.

I denna artikel ger vi exempel på tre olika typer av mikroberättelser som på ett sätt eller annat står i dialog med makroberättelsen om kvinnors relation till förvärvsarbete eller hemmafruskap. Det är fråga om att lyfta fram vanligheten i form av alla-berättelser, om sådant som kvinnorna i vårt material upplevde att "alla" i deras omgivning gjorde eller ansåg. "Alla" var hemma enligt hemmafruarna, medan fabriksarbetaren Elsa berättar om möjligheten att få arbete som "sådana mäns hustrur", kvinnor vars män studerade fick. Att betona "alla" eller "sådana kvinnor" innebär att de identifierade sig med en specifik grupp av kvinnor som de ansåg utgöra det vanliga. Den andra typen av mikroberättelser som vi analyserar kallar vi för kollisionsberättelser. I dessa berättelser krockar två olika världar. Här skapas ett "vi" och ett "de" som kolliderar sinsemellan. Både i alla- och i kollisionsberättelserna görs bland annat klass på ett påtagligt sätt. Samtidigt ger kollisionsberättelserna en tydlig uppfattning om vanligheten, ur ett mikroperspektiv, eftersom den ifrågasätts. I andrahandsberättelserna kan man, ofta med humorns hjälp, berätta om andra som inte uppfyller de förväntade normerna eller som har det tungt och svårt. Båda gångerna handlar det om att berättaren sätter sig i en fördelaktig position i relation till den "andra" som det berättas om. Berättaren vet hur man tillreder makaroni eller har det inte lika illa ställt som en ensamstående mamma med handikappat barn. Andrahandsberättelserna ligger i viss mån på en annan berättarnivå, eftersom även de kan vara kollisionsberättelser och också alla-berättelser.

Att säga att alla dessa kvinnor hade gemensamma erfarenheter under efterkrigstiden på så sätt att dessa skulle gestalta en generationsberättelse är inte fruktbart. I stället väljer vi att jämföra berättelser på en mikronivå för att se på likheter och skillnader. Kvinnorna levde visserligen samtidigt och var i samma livsfas samtidigt. På något sätt relaterar de alla till normen om hemmafruskap, med en önskan att stanna hemma – åtminstone uttryckte Elsas man enligt Elsa så. Deras syn på det som var ett vanligt liv skilde sig från varandra. Våra informanter var samtida, men det innebar inte samtidigheter. I deras berättelser

finns likheter men då främst på en strukturell nivå. I både Lenas och Eerikas material finns alla-berättelser, kollisionsberättelser och andrahandsberättelser. Det som däremot skiljer dem åt är målet med att berätta dessa mikroberättelser om vanlighet. I Lenas och Eerikas material innebär till exempel detta ”alla” inte samma sak, utan olika beroende på olika språkliga förhållanden, klass, levnadsstandard, regionalitet och urbanitet. Även om begreppet generationsberättelse inte var fruktbart för vår analys sammanlänkar det individen och samhället och hjälper oss att evaluera erfarenheter ur olika synvinklar.

¹ Intervjuerna har arkiverats vid Cultura, kulturvetenskapliga arkivet vid Åbo Akademi. Levnadsberättelserna finns vid Institutet för kvinnoforskning vid Åbo Akademi. Det är således både frågan om ett skriftligt och ett muntligt material som är av olika karaktär. Levnadsberättelserna frammlar livet som hemmafru i mera negativ ton medan intervjuerna framhåller det positiva i detsamma. För en närmare analys av materialet och dess karaktär se Marander-Eklund 2012.

² Materialet består av 12 intervjuer. Elsa berättar om olika skeden i sitt liv, om arbete och fritid och funderar över de förändringar som skett under hennes livstid. Intervjuerna är öppna livslopsintervjuer som framhåller dialogen mellan representanten från två generationer.

³ För en mera allmän beskrivning av efterkrigstidens Finland se *Onnen aika?* (2013).

⁴ Ja tuota, no aattele nytte kun, mullaha, rahhaa tartti ja no mull’oli vaikeeta sitte yksi olla. Ja mää sitte puhun siitä, että mää meen Tuomarniemele kysymään töitä. Nii se [aviomies] kiels sen heti jyrkästi, sinne ette mee. Mää en puhunu kerran yhtään mitään, ku tuota sitte niin niit’oli joitain semmosia kurssia ja niitten vaimot pääs töihin. Nii mää aattelin, että kun mun mieheni kanssa lukkee, ja luki kokoajan siinä vielä. Nii mäpäs meen, mää menin insinöörin työkse ja mää sanoin, esittelin itteni ja sanoin, että mää oon aatellu, että kun, ja kuullu, että semmosten vaimot pääsee töihin, joitten, miehet lukee ja taikka käyvät kurssilla. Nii, että olisko minulla mahdollisuutta. Ja hän sano het, että kyllä. Mää pääsin töihi ja ei siitä sen enempää puhuttu, ku mää rohkasin mieleni ja menin. (Elsa Koskinen, 8/12, s. 2.)

⁵ No sitte tuli kuule niin sitte tuli kuule semmone terveysisar sitte ku konttori, konttorihuone, siinä sivussa oli tyhjä huone, ni siinä rupes sitte pitämään terveysisar, niinkun jokapäivä vähä aikaa. Nii se tuli sitte tuota nii kahtomaan ja sano mulle sitte näin, että no, jokos te pia ajattelee sitä toista lasta. Minä sanon, että kuulkaa, kun minä saisin tän yhen hoidettua niin, että se ees juoksis tossa. Nii se pyys anteeks, että. Nii. (Elsa Koskinen 6/12, s. 15.)

⁶ Siell’oli, siell’oli yks joka nyt jo on ollu kuolleena kauan aikaa. Se oli kyllä nii kertakaikkiaa huumorinaine. Sillä oli raskas elämä. Et se ties varmast. [-] Nii, silloli palijo lapsia ja oli sairautta ja kaikkia tämmöstä joo ja ku se tuli sinne töihin sitte nii se ruokatunnilla ku käytti jokaine kotona syömässä nii se kehu, että oli kevyt lounas, torvisoittoa ja orkesteri. ...[nauraa] Sano ja sitte sillä oli tytär joka oli kato, mää en tiä miten sitä nyt sanottas. Se oli niinku jollaki tavalla jälkeen jääny. [-] Nii se kehu, että Leila [nimi muutettu] sinne jäi tampounia siivoo-maa. Tampuuni oli siihe aikaa etteine, tampuuni. Joo ja tuota niin sit se kehu, lau- mehä oltii lauvaintaina töissä. Että kaikki muut työt on tehty, mutta kukka-asetelmat vielä. Ja taatusti ei ollu tehty. Kyllä me se tietii. Me vaan nauretti sen juttusille. (Elsa Koskinen, 2/12, s. 11.)

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Otryckta källor:

Helsingfors, Suomalaisen kirjallisuuden seura (SKS).

Intervjuer med Elsa Koskinen 2001-2014 av Eerika Koskinen-Koivisto.

Åbo, Åbo Akademi, Cultura, Folkloristiska samlingarna

Intervjuer: Edith IF mgt 2010/3, Linnea IF mgt 2010/4, Ebba IF mgt 2010/6, Molly IF mgt 2010/7, Nellie IF 2011/97.

Tryckta:

Anttila, Veikko & Matti Räsänen 1987. *Perhe ja har-rastukset. I: Suomen historia 7. Kansankulttuurin murros, nuoren tasavallantaide ja tiede, tasavallta hakee suuntaa*, toim. Yrjö Blomstedt et al., Espoo: Weilin & Göös.

Arvidsson, Alf 1998. *Livet som berättelse. Studier i lev-nadshistoriska intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.

Baier, Matthias & Måns Svensson 2009. *Om normer*. Mal-mö: Liber.

- Bamberg, Michel 2004. Considering counter narratives. I: https://www.clarku.edu/~mbamberg/Papers/Considering_counter_narratives.pdf Hämtat 5.8.2015.
- Dahmén, Erik 1963. *Ekonomisk utveckling och ekonomisk politik i Finland. En undersökning av åren 1949–1962 samt några framtidsperspektiv*. Helsingfors: Finlands Banks institut för ekonomisk forskning.
- Degerman, Svea 1965. *Naiset, työelämä, yhteiskunta*. [Helsinki]: Suomen ammattijärjestö ry.
- Gerholm, Lena 1993. Generation som erfarenhet och konstruktion. En etnologisk betraktelse. I: *Femtiotalister, red. Barbro Blehr*. Stockholm: Carlsson, s. 110–126.
- Haapala, Pertti 1993. Suomalaisen hyvinvointivaltion rakennehistoria. I: *Hyvinvointivaltio ja historian oikut*, toim. Pertti Haapala. Tampere: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, s. 6–23.
- Haavio-Mannila, Elina 1968. *Suomalainen nainen ja mies, Asema ja muuttuvat roolit*. Porvoo, Helsinki: WSOY
- Haavio-Mannila, Elina 1984. Itsenäisyyden ajan suomalainen nainen. I: *Sukupuolten tasa-arvo historiassa*. Helsinki: Kouluhallitus, s. 41–54.
- Hietala, Veijo 1992. Tunteeton sotilas Rovaniemen markkinoilla. Suomalaisen elokuvan lajityypit 1950-luvulla. I: *Avoin ja suljettu, Kirjoituksia 1950-luvun suomalaisessa kulttuurissa*, toim. Anna Makkonen. Helsinki: SKS, s. 3–19.
- Holmila, Antero 2008. Jälleenrakentamisen narratiivit ja niiden muototuminen Suomen lehdistössä 1944–1945. I: *Elore 2/2008*, s. 1–20.
- Hytönen, Kirsi-Maria & Eerika Koskinen-Koivisto 2011. Johdanto: Miehet ja naiset suomalaisessa palkkatyössä ja sen tutkimuksessa. I: *Työtä tekee mies, nainen*, toim. Kirsi-Maria Hytönen & Eerika Koskinen-Koivisto. Jyväskylä: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, s. 7-23.
- Jallinoja, Riitta 1997. *Moderni säädyllisyys. Aviosuhteen vapaudet ja sidokset*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jallinoja, Riitta 1984. Perhekäsityksistä perhettä koskeviin ratkaisuihin. I: *Perhe, työ ja tunteet. Ristiriitoja ja ratkaisuja*. Elina Haavio-Mannila, Riitta Jallinoja & Harriet Strandell. Helsinki: WSOY, s. 111–183.
- Jallinoja, Riitta 1985. Miehet ja naiset. I: *Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana*, red. Tapani Valkonen et al., Juva: WSOY, s. 243 – 270.
- Jauhiainen, Annukka 1998. Työväen tyttöjen kasvatusta naiskansalaiseksi. I: *Onko sukupuolella väliä?*, toim. Annukka Jauhiainen et al. Turku: Turun Yliopisto.
- Johansson, Anna 2005. *Narrativ teori och metod. Med livsberättelsen i fokus*. Lund: Studentlitteratur.
- Johnson, Lesley & Justine Lloyd 2004. *Sentenced to everyday life. Feminism and the housewife*. Oxford, New York: Berg.
- Julkunen, Raija 1999. Gender, work, welfare state. Finland in comparison. I: *Women in Finland*, Helsinki: Otava 1999, s. 79–100.
- Kaarninen, Mervi 1995. *Nykyajan tytöt. Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Kallioniemi, Jouni 2003. *Hemmafronten 1939 – 1945*. Åbo: Gummerus.
- Knuuttila, Maarit 2006. *Kansanomainen keittämisen tahto*. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- Koskinen-Koivisto 2014. *Her own worth. Negotiations of subjectivity in the life narrative of a female labourer*. Studia Fennica, Helsinki: SKS.
- Koskinen-Koivisto, Eerika 2013. *A Greasy-Skinned Worker – Gender, Class and Work in the 20th-Century Life Story of a Female Labourer*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lampinen, Osmo 2000. *Suomen koulutusjärjestelmän kehitys*. Helsinki: Gaudeamus.
- Lindgren, Jarl & Marketta Ritamies 1994. Parisuhteet ja perhe. I: *Suomen väestö*, toim. Seppo Koskinen et al. Helsinki: Gaudeamus, s. 107–149.
- Lähtenmäki, Maria 1995. Mahdollisuuksien aika. Työläisnaiset ja yhteiskunnan muutos 1910–30-luvun Suomessa. Helsinki: Gummerus.
- Marander-Eklund, Lena 2014. *Att vara hemma och fru. En studie av kvinnligt liv i 1950-talets Finland*. Helsingfors: Svenska Litteratursällskapet i Finland.
- Marander-Eklund, Lena 2012. Som vi ropar får vi svar. Metodologiska aspekter på tillkomsten av skriftligt och muntligt material. I: *Budkavlen 2012*.
- Matthews, Glenna 1987. *‘Just a housewife’. The rise and fall of domesticity in America*. New York: Oxford university press.
- Meinander, Henrik 1999. *Finlands historia 4*. Helsingfors: Schildts.
- Naisten asemaa 1970. *Naisten asemaa tutkivan komitean mietintö*. Komiteamietintö 1970: A 8, Helsinki: [Valtioneuvoston kanslia].
- Nikula, Riitta 1993. *Rakennettu maisema. Suomen arkkitehtuurin vuosisadat*. Helsinki: Otava.
- Notkola, Irma-Leena 1994. Hedelmällisyys. I: *Suomen väestö*, toim. Seppo Koskinen et al. Helsinki: Gaudeamus, s. 64–106.
- Nylund Skog, Susanne 2012. *Livets vägar. Svenska judinnors berättelser om försörjning, förintelse, förtryck och frihet*. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen.
- Nätkin, Ritva 1997. *Kamppailu suomalaisesta äitiydestä. Maternalismi, väestöpolitiikka ja naisten kertomukset*. Helsinki: Gaudeamus.
- Oakely, Ann 1976 [1974]. *House Wife*. Middlesex: Penguin.
- Ollila, Anne 1990. Perhe – ura vai vankila. I: *Naisen elämä. Mistä on pienet tytöt tehty, mistä tyttöjen äidit*, toim. Kari Immonen. Helsinki: Otava, s. 263–347.
- Onnen aika? *Valoja ja varjoja 1950-luvulla 2013*, toim. Kirsi-Maria Hytönen & Keijo Rantanen. Jyväskylä: Atena.

- Purhonen, Semi 2008. Johdanto: suuret ikäpolvet sukupolvena. I: *Kenen sukupolveen kuulut. Suurten ikäluokkien tarina*, toim. Semi Purhonen et al., Helsinki: Gaudeamus, s. 9–30.
- Rautakilpi, Sirkku 2003. Kouluttamattomuus ja elämänkulku. Niukan koulutuksen vaikutus elämänkulkuun Suomessa vuosina 1900–2000. Kouluttamattomien itsensä kuvaamana. I: *Koulutuksellista alaluokkaa etsimässä*, toim. Risto Rinne & Joel Kivirauma. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura, s. 199–246.
- Roos, J.P. 1987. *Suomalainen elämä*. Helsinki: SKS.
- Salomaa, Sirkku 1956. *Ansiotyö ja perheenemäntä*. Helsinki: Kotitalouskeskus.
- Samooja, Martti 1956. Mihin ammattiin? I: *Naisen kirja*, 2:a uppl., toim. Martta Eskelinen. Helsinki: Otava, s. 33–63.
- Satka, Mirja 1993. Sota-aika perhekäsitysten ja sukupuolten suhteiden murroksena. I: *Hyvinvointivaltio ja historian oikut*, toim. Pertti Haapala. Tampere: Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, s. 57–73.
- Satka, Mirja 1994. Sota-ajan naiskansalaisen ihanteet naisjärjestöjen arjessa. I: *Naisten hyvinvointivaltio*, toim. Anneli Anttonen et al., Tampere: Vastapaino, s. 57–73.
- Soronen, Anne 2011. *Tavallisuudesta tyylikkyyteen? Sukupuoli ja maku kodinmuutosohjelmissa*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Statistisk årsbok för Finland 1955*. Helsingfors 1955.
- Suomen taloushistoria 3. Historiallinen tilasto 1984*, toim. Kaarina Vattula, Helsinki: Tammi.
- Suonoja, Kyösti 1992. Kansalaisten parhaaksi – yhteis- tuntoa ja politiikkaa. Sosiaali- ja terveysministeriö 1939–1992. I: *Suuriruhtinaskunnasta hyvinvointivaltioon, Sosiaali- ja terveysministeriö 75 vuotta*, Pekka Haatanen & Kyösti Suonoja. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, s. 323–752.
- Suomi 1992. *Suomi silloin kerran. Kultainen nuoruus. Elämä Suomessa vuosina 1944–1956*, toim. Kai Linnilä & Meri Utrio. Helsinki: Tammi.
- Svensson, Birgitta 2011. Det moderna varat som biografisk presentation. I: *Biografiska betydelse. Norm och erfarenhet i levnadsberättelser*, red. Lena Marander-Eklund & Ann-Catrin Östman, Hedemora: Gidlund, s. 23–40.
- Sysiharju, Anna-Liisa 1997. Naisten Työvalmiusliitto – työpalvelun aloittaja ja vastuun kantaja. I: *Työtytöt. Naisten vapaaehtoinen työpalvelu 1941–1945*, Helsinki: Edita.
- Valkonen, Tapani 1983. Alueelliset erot. I: *Suomalaiset. Yhteiskunnan rakenne teollistumisen aikana*, toim. Tapani Valkonen et al., Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY, s. 181–221.
- Vattula, Kaarina 1981. Perhetalous ja naisen työt. I: *Naisen historiallisuus. Yhteiskunta – yksilö – sukupuoli*. Seminaariraportti, toim. Leena Alanen et al. Tampereen Yliopisto, s. 49–62.
- Vuorinen, Marja 2005. Herrat, hurrit ja ryssä kätyrit. I: *Nationalismit*, toim. Jussi Pakkasvirta & Pasi Saukkonen. Helsinki: WSOY.

SUMMARY

An ordinary life. Narratives of female work and homemaking in post-war Finland

During the post-war years, women were expected to stay at home rearing children as housewives. Despite this ideal, the number of married women performing paid labor was significant. In this article, we discuss women's reminiscences of paid labor and housewifery in postwar Finland through the concepts of ordinariness and generational experience. We ask what "ordinary" life was like for young women of that time and scrutinize the women of different backgrounds. The women narrate their eve-

ryday lives in our materials, which include both written and oral reminiscences by Swedish-speaking housewives and a female factory worker. The material is analyzed as micro-narratives in which individual experiences engage in a dialogue with macro-narratives and ideals of a given time and society. In this case, we found that certain ideals of motherhood and femininity were shared by all the women from different social backgrounds, but what was considered ordinary meant different things for the young women from a middle class background as opposed to those from a working class background.